УДК 17:[004:316.3
DOI https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.24

Кравченко Алла Анатоліївна,
доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії, соціології та політології
Державного торговельно-економічного університету
orcid.org/0000-0001-8429-2183
a.kravchenko@knute.edu.ua

Кизименко Ірина Олексіївна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та політології
Державного торговельно-економічного університету
orcid.org/0000-0002-2148-9488
i.kyzymenko@knute.edu.ua

Красільнікова Олена Василівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії, соціології та політології
Державного торговельно-економічного університету
orcid.org/0000-0003-3346-7566
o.krasilnikova@knute.edu.ua

Гусєва Наталія Юріївна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та політології
Державного торговельно-економічного університету
orcid.org/0000-0002-6062-6406
n.gusieva@knute.edu.ua

ЕТИКА В ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті досліджуються новітні етичні виклики перед якими опиняється суспільство, потрапляючи у світ інтернет-технологій, які стали необхідними для багатьох аспектів нашого життя, включаючи роботу, навчання, спілкування та розваги. Цифрове суспільство створює нові можливості для життя та діяльності, змінюючи форми комунікацій, способи обміну інформацією, структуру передачі даних. Ці зміни, досягають тієї перехідної межі, яка вимагає переформатування суспільства та суспільної свідомості, а критична маса нових комунікативних правил деструктивно впливає на усталені соціальні норми та традиції. Кумулятивне поєднання старих норм та правил з новими відбувається на сенергетичному рівні шляхом суспільної самоорганізації. Адже впровадження цифрових технологій, яке часто вимагає інтеграції різних знань і навичок та потребує налагодження співпраці людей з різними компетентностям, передбачає пошук компромісів, налагодження спілкування, тісну співпрацю. Тому виокремлення ключових етичних питань, їх дослідження та аналіз, імплементація нових етичних правил в життя – це задача суспільних наук, які покликані допомогти суспільству швидше адаптуватись до нових вимог цифрового середовища.

Зроблено спробу проаналізувати які позитивні та негативні наслідки може спричинити для людей цифрове середовище та взаємодія в ньому. Дане дослідження розглядає основні етичні виклики, пов’язані з диджитал-середовищем, такі як персональні дані, безпека даних, конфіденційність, спілкування в соціальних мережах, альтернативні новини, кібервійни та штучний інтелект.

Розвиток етичних стандартів для цифрового суспільства є критично важливим для забезпечення справедливості, приватності та безпеки в умовах швидко змінюваних технологій. Авторами розглянуто різні підходи до розв'язання викликів цифрового суспільства та запропоновано деякі рекомендації щодо розвитку нових

етичних стандартів з урахуванням дотримання прозорості, відповідальності, захисту приватності, інклюзивності, розвитку співпраці та етичної культури.

Автори обговорюють питання цифрової етики та ризики використання особистої інформації користувачів в інтернеті, такі як збір даних без згоди або продаж даних третім особам, та необхідність розробки ефективних механізмів захисту персональних даних та створення законодавчих норм, які забезпечуватимуть відповідність використання даних нормам етики. Автори не залишають без уваги й перспективи розвитку етичних стандартів у цифровому середовищі.

Ключові слова: етика, етичний виклик, диджитал-середовище, етика даних, інклюзивність, соціальні мережі, штучний інтелект, кібервійна.

Kravchenko Alla,
Doctor of Philosophy, Associate Professor,
Head of the Department of Philosophy, Sociology and Political Science
State University of Trade and Economics
orcid.org/0000-0001-8429-2183
a.kravchenko@knute.edu.ua

Kyzymenko Iryna,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy,
Sociology and Political Science
State University of Trade and Economics
orcid.org/0000-0002-2148-9488
i.kyzymenko@knute.edu.ua

Krasilnikova Olena,
Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy,
Sociology and Political Science
State University of Trade and Economics
orcid.org/0000-0003-3346-7566
o.krasilnikova@knute.edu.ua

Husieva Nataliia,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy,
Sociology and Political Science
State University of Trade and Economics
orcid.org/0000-0002-6062-6406
n.gusieva@knute.edu.ua

ETHICS IN THE DIGITAL SOCIETY: CHALLENGES AND PROSPECTS

The article explores the latest ethical challenges that society faces as it enters the world of Internet technologies, which have become essential for many aspects of our lives, including work, study, communication and entertainment. The digital society creates new opportunities for life and work, changing the forms of communication, ways of exchanging information, and the structure of data transmission. These changes are reaching a transitional point that requires the reformatting of society and social consciousness, and the critical mass of new communication rules is having a destructive impact on established social norms and traditions. The cumulative combination of old norms and rules with new ones occurs at the energy level through social self-organisation. After all, the introduction of digital technologies, which often requires the integration of different knowledge and skills and requires the cooperation of people with different competencies, involves finding compromises, establishing communication, and close cooperation. Therefore, identifying key ethical issues, researching and analysing them, and implementing

new ethical rules is the task of the social sciences, which are designed to help society adapt more quickly to the new requirements of the digital environment.

An attempt is made to analyse what positive and negative consequences the digital environment and interaction in it can have for people. This study looks at the main ethical challenges associated with the digital environment, such as personal data, data security, privacy, social media, alternative news, cyber warfare and artificial intelligence.

The development of ethical standards for the digital society is critical to ensure fairness, privacy and security in the face of rapidly changing technologies. The authors examine different approaches to addressing the challenges of the digital society and offer some recommendations for the development of new ethical standards, taking into account transparency, responsibility, privacy, inclusiveness, cooperation and ethical culture.

The authors discuss digital ethics and the risks of using users' personal information on the Internet, such as collecting data without consent or selling data to third parties, and the need to develop effective mechanisms for protecting personal data and creating legislation to ensure that data use is ethical. The authors do not ignore the prospects for the development of ethical standards in the digital environment.

Key words: ethics, ethical challenge, digital environment, data ethics, inclusivity, social media, artificial intelligence, cyber warfare.

Постановка проблеми та її актуальність. Цифрова трансформація сьогодні охоплює всі сфери людського життя, від комунікації та освіти до бізнесу та урядування. Розвиток технологій завжди вносив в людське життя зміни, які, в свою чергу, змінювали суспільний устрій та суспільні відносини, видозмінювали людські цінності та вподобання. Цифрові технології додали цим змінам шаленого прискорення, коли суспільні трансформації ледь встигають за трансформаціями технологічними.

Вчені утвердились у визначенні, що зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві є революційними. В науковий обіг ввійшло поняття Четверта промислова революція (Industry 4.0) концептуалізоване Клаусом Швабом на всесвітньому економічному форумі в Давосі у 2016 р. яка проявляється у швидко зростаючій автоматизації традиційних та виробничих практик із залученням сучасних інтелектуальних технологій. Серед науковців почали використовувати й поняття П'ята промислова революція (Industry 5.0). Вся історія людської цивілізації була пов'язана з розвитком науки та технології, в той же час, четверта промислова революція несе в собі радикально новий підхід щодо постановка питання про взаємини у системі «людина-технологія». Якщо у попередній історії цивілізації реалізовано принцип підпорядкування технології людині, то нова ера повинна стати епохою партнерства передових технологій, систем штучного інтелекту та людини (Kravchenko & Kyzymenko, 2019, p. 121).

Цифровізація, яка є невід'ємною частиною Четвертої промислової революції, суттєво впливає на формування ціннісних орієнтацій у сучасному суспільстві «тому що ми живемо в цифрову еру, яка детермінується алгоритмами, бітами, великими даними, переформатуванням «фізичного світу» (Воронкова, Нікітенко, 2022, с. 101).

Будь-яка технологічна революція впливає на зміну соціальних структур та переформатовує суспільні моральні норми та цінності. Дослідники Д. Данахер та Х. С. Сетра, демонструючи це твердження, наводять приклад про винахід стремена (за Лінном Таунсендом Уайтом молодшим), який став основним технологічним фактором розвитку феодальної системи. Оскільки саме після винаходу стремена кінні воїни перетворились на особливо ефективних бійців, які вирішували хід битви, то вони почали вважатись найціннішими та найшанованішими особами, що підтримували аристократичні війська. Їх забезпечували великими маєтками, які надавали необхідні продукти харчування та матеріальні ресурси. Це призвело до появи нових норм соціальної ієрархії, лицарства та прав власності. Автори задаються питанням «Якщо винахід стремена міг мати такий глибокий і трансформуючий вплив на середньовічну соціальну систему цінностей, що могли б зробити сучасні цифрові технології (зокрема ІКТ, ШІ та робототехніка) з нашими нинішніми системами цінностей?» (Danaher & Sætra, 2022).

Хоча тезу Уайта про роль стремена у становленні феодальних відносин деякі вчені вважають перебільшеною, проте вона утверджує думку про те, що новітня технологія здатна переформувати суспільство та вивести його на новий соціальний рівень, що вимагатиме формування інших правил поведінки та етичних норм. І якщо винахід

стремена спричинив формаційні зміни на європейському континенті, утвердив розвиток феодальних відносин та змінив систему цінностей, то революційні зміни, спричинені розвитком сучасних цифрових технологій не оминуть жодного куточку планети, де є людина, яка спроможна користуватись комп'ютером, інтернетом, роботизованими машинними та технологіями. Тут скоріше потрібно ставити не питання на яких територіях будуть панувати технологічні перетворення, а питання, чи залишаться території, яких би не торкнулись ці новації.

Існує ще одна складова сучасних технологічних перетворень – поєднання людини й машини. Якщо попередні промислові революції (винахід парового двигуна та перехід до механізованого виробництва; використання електродвигунів і конвеєрних ліній та перехід до масового виробництва; автоматизоване виробництво з використанням комп'ютерів та інформаційних технологій) передбачали використання машин та технологій як знаряддя праці, то подальші технологічні новації наближають взаємини «людина-машина» до партнерських. Недарма робототехніки намагаються надати роботам вигляд людини, а ми, спілкуючись зі штучним інтелектом(ШІ) або програмою Siri, говоримо слова подяки, чи сперечаємось з «машиною» як з людиною. Хоча, можливо, це лише людська ілюзія, покликана убезпечити психіку людини від викликів на які людство поки не може знайти відповіді. Крім того в науковий обіг входить поняття «етика роботів» – теорія, яка розглядає поведінку людей у проектуванні, конструюванні, використанні роботів та поводженні людей з роботами та штучно інтелектуальними істотами (Veruggio, 2007).

Саме тому, на тлі трансформаційних перетворень, виникають нові етичні дилеми та проблеми, пов'язані з використанням цифрових технологій.

Серед них виділяють питання конфіденційності, захисту персональних даних, цифрового нерівноправ'я, відповідальності за дії у віртуальному просторі, етики використання штучного інтелекту, етичних викликів кібервійн. Люди змушені переосмислювати свої погляди на приватність, відповідальність та справедливість в умовах швидких технологічних змін, утверджувати нові форми поведінки, які б відповідали новітнім цінностям інформаційного середовища.

Вивчення цих аспектів є необхідним для забезпечення гармонійного розвитку суспільства в умовах цифровізації. Тому питання перспектив розвитку етики цифрового суспільства вимагають ретельного аналізу для розробки нових етичних стандартів.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження проблематики питань моралі, етики, загальнолюдських морально-етичних норм, свободи, рівності, відповідальності та людської гідності займаються багато сучасних вчених, серед яких можна виокремити праці: Г. Йонаса, Ч. Тейлора, М. Шелера, В. Франкла та інших. Прикладний характер етики розкривають у теорії дискурсивної етики К.-О. Аппель та Ю. Габермас. У цій філософській теорії етика розглядається як метод, завдяки якому люди можуть досягати взаєморозуміння та єдності через комунікативні дії, враховувати усі вимоги членів спільноти через компроміс (Apel, 1992; Habermas, 1983).

З розвитком цифрового середовища все більше дослідників виокремлюють питання диджитал-етики як окремий предмет дослідження та приділяють увагу різним аспектам та проявам етичних питань в інформаційному середовищі. Зокрема питань етичного використання штучного інтелекту, машинного навчання та автоматизованих систем торкається у своїй праці «Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment» Ф Фукояма (Fukuyama, 2018).

Е. Тофлер у своїй книзі «Future Shock» звертає увагу на етичні виклики, що виникають у зв'язку з розвитком диджитал-технологій та інформаційного суспільства, акцентуючи увагу на етичних питаннях які постають на тлі нерівного доступу до технологій та інтернету, викликів для прав людини на інформацію та свободу слова, проблем безпеки персональних даних, загроз щодо авторських прав (Toffler, 1970).

Питання цифрової етики досліджує футуристичний філософ Н. Бостром. Він розглядає етичні дилеми, пов'язані з розвитком штучного інтелекту, робототехніки та інших технологій. Н. Бостром стверджує, що зростаюча потужність технологій може призвести до значних етичних проблем, таких як загрози

персональних даних та безпеки, нерівність та дискримінація, а також загроза людського життя та здоров'я (Бостром, 2020).

Етичні проблеми взаємовідносин між людиною та комп'ютером через співіснування тріади «людина-комп'ютер-інтернет» аналізує Д. Джонсон, яка розкриває питання важливості набуття навичок професійної етики, зосереджуючись на соціальній відповідальності так званих «комп'ютерних професіоналів», професійних відносинах, конфліктних ситуаціях та кодексах професійної поведінки (Deborah, 1994).

У роботах Ф. Брея досліджуються етичні аспекти нових технологій. Автор приділяє особливу увагу інформаційним технологіям, робототехніці, біомедичним технологіям і технологіям захисту навколишнього середовища. Ф. Брей розробив новітні підходи для аналізу етики інформаційних технологій, включаючи підходи передбачуваної технологічної етики та розгляду етичного впливу для оцінки етичних наслідків запровадження та використання інформаційних технологій таких як Всесвітня павутина, технології віртуальної реальності, інтелектуальне середовище, системи розпізнавання обличчя, 3D-друк (Brey, 2020; Waelen & Brey, 2022).

Етичні наслідки використання систем штучного інтелекту розглядаються у працях В. Дігнум. Авторка, зокрема, доводить, що впровадження та використання штучного інтелекту інтегрує й замінює традиційні соціальні структури в нових соціокогнітивно-технологічних середовищах. В. Дігнум досліджує як розумні агенти та інші синтетичні сутності можуть міркувати про моральні питання та приймати рішення щодо них. У своїх працях авторка аналізує соціальний та етичний вплив штучного інтелекту у соціумі, що трансформується (Dignum,2019).

Розробкою теоретичних та практичних концепцій етики цифрового середовища займаються українські науковці. Так О. Проценко, Т. Чубіна, М. Дмитренко розглядають цифрову етику як уточнення знань про етику з урахуванням розвитку комп'ютерних технологій та засобів міжкультурних комунікацій. Ж. Андрійченко, Т. Близнюк, О. Майстренко, Л. Ремньова, Т. Забаштинська аналізують специфіку та функції диджитал-етикету і як виду поведінкової культури у цифровому середовищі. В. Воронкова, В. Нікітенко торкаються питань формування цінностей цифрової людини й цифрового суспільства. Г. Бондар, А. Гаркуша аналізують проблематику інформаційної етики в епоху розвитку інформаційних технологій.

Незважаючи на велику цікавість науковців до даної тематики, постає багато суперечливих питань, які потребують подальшого вивчення, обґрунтування та узгодження. Адже проблематика становлення нових етичних норм в цифровому суспільстві вимагає постійної верифікації пропонованих рішень, оскільки швидкість цифрових змін надає все нові виклики, відповіді на які потрібно знаходити в стані постійного руху та трансформацій.

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження етичних викликів, пов'язаних з цифровими технологіями, ідентифікація ключових етичних проблем у цифровому середовищі та аналіз можливих підходів до їх вирішення через формування етичних стандартів для цифрового суспільства.

Виклад основного матеріалу. Одним із актуальних питань, яке потребує особливої уваги у світі, де цифрові технології набувають все більшого поширення, є питання етичного використання персональних даних. Необхідність дотримання етичних принципів під час обробки інформації зростає, у зв'язку зі стрімким збільшенням кількості даних, доступних організаціям та використанням ШІ для осмислення даних і прийняття рішень без участі людини. Недотримання правил обробки даних може призвести до виникнення етичних проблем, пов'язаних з порушенням принципів конфіденційності, приватності та недискримінації.

В науковій літературі, крім загально вживаних термінів «інформаційна етика», «цифрова етика», «комп'ютерна етика», набувають поширення такі терміни, як «етика даних» або «data-етика». Популярність терміну «етика даних» зросла наприкінці 2010-х рр. Фактично до 2016 р. він здебільшого використовувався у контексті «big» («етика великих даних») (Hasselbalch, 2020).

Етика даних – це відносно нова галузь етики, яка вивчає моральні проблеми, пов'язанні з управлінням даними (створення, зберігання, обробка, використання, поширення), а також алгоритмами (використання штучного

інтелекту та машинного навчання) та практиками (інновації та програмування), з метою формування та підтримки морально прийнятних рішень для даних (Floridi & Taddeo, 2016). Етику даних можна розглядати як моральні орієнтири, яких потрібно дотримуватися під час збирання, використання та захисту персональних даних. Вона спрямована на забезпечення справедливого та недискримінаційного використання даних. Етика даних – це також відповідальне та раціональне використання даних. Процеси роботи з даними повинні розроблятися як стійкі рішення, що приносять користь людині та суспільству. Етика даних ґрунтується на загальнолюдських моральних цінностях та нормах. Дотримання норм етики під час роботи з даними підвищує довіру до організації та результатів її діяльності.

Останнім часом розширюється перелік персональних даних до яких відносять будь-яку інформацію, що може бути пов'язана з конкретною особою, наприклад ім'я, посада, адреса, номер телефону, електронна пошта, фінансова інформація, медична історія тощо. Окрім загальних персональних даних, слід враховувати, особливі категорії персональних даних, так звані чутливі персональні дані, які є дуже важливими, оскільки вони підлягають більш високому рівню захисту. До них належать генетичні та біометричні показники, інформація про стан здоров'я, а також особисті дані, що пов'язані з расовою або етнічною приналежністю, політичними, релігійними та ідеологічними переконаннями, а також членство в профспілках (Про захист персональних даних, 2024). До цього переліку можна віднести й іншу інформацію про конкретну людину.

Етика даних вимагає відповідального та цілісного підходу, який поєднує технології, етичні принципи та ефективні практики управління інформацією. Автор книги «Етика великих даних» Корд Девіс зазначав, що великі дані самі по собі, як будь-які технології є етично нейтральними, проте їх використання – ні (Davis & Patterson, 2012, p. 4). Проблема ускладняється ще й тим, що суспільство не особливо замислюється над наслідками відкриття особистих даних для публічного перегляду.

Захист персональних даних регулюється законодавством, наприклад, Загальним регламентом захисту даних (GDPR), який встановив європейські стандарти з питань захисту даних, а також Каліфорнійським законом про захист прав споживачів (CCPA). В Україні діє власне законодавство та розробляються рекомендації щодо захисту персональних даних. Однак етика даних не обмежується лише дотриманням нормативних вимог. Етика даних – це значно більше, ніж просте дотримання законів про захист персональних даних, вона виходить за рамки дотримання законодавства й охоплює поведінку співробітників щодо того, як збираються, поширюються та використовуються дані.

Сьогодні ми можемо спостерігати за активним обговоренням проблематики етичного використання даних та розробкою загальних правил та рекомендацій. Ці питання обговорюються як на корпоративному рівні, так і на державному. Так, незалежний аналітичний центр DataEthics (Данія), запропонував наступні принципи етики даних: людиноцентризм, контроль за даними, прозорість, відповідальність та рівність (Tranberg, Hasselbalch, Olsen, & Byrne, 2018). На платформі даних Opendatasoft зазначені такі принципи, як підзвітність, прозорість, справедливість, власність, конфіденційність, наміри та результати (Opendatasoft, 2024).

Компанії, які прагнуть дотримуватися етики даних можуть використовувати рекомендації, які запропоновані для державного та приватного сектора. Наприклад, Інститут відкритих даних (Open Data Institute) пропонує концепцію етики даних, яка допомагає виявляти та вирішувати етичні проблеми, починаючи з етапу планування проєкту, що використовує дані, та впродовж його реалізації (Tarrant, Maddison, & Thereaux, 2021). Уряд Великої Британії розробив рамкову програму з етики даних, яка спрямована на всіх, хто безпосередньо або опосередковано працює з даними в державному секторі (Data Ethics Framework, 2020). Рамкова програма з етики даних, що входить до складу Федеральної стратегії даних США, була запроваджена як ключовий компонент Плану дій Федеральної стратегії даних на період до 2020 р. (Federal Data Strategy Data Ethics Framework. 2019).

Крім того, Всесвітня федерація рекламодавців (WFA) запропонувала одні з перших у світі рекомендацій для брендів з етики даних у рекламі. Посібник з етики даних WFA надає

рекомендації, які допоможуть брендам розвивати внутрішню культуру, що ґрунтується на етичному та відповідальному використанні даних. Цей посібник, розроблений у співпраці з 13 організаціями-членами WFA, містить чіткі інструкції та практичні рекомендації для найбільших світових компаній (WFA's Data Ethics Playbook, 2023).

Отже, всі хто працює з даними, повинні бути добре обізнані з основними принципами етики даних і застосовувати їх на всіх етапах роботи з особистою інформацією. Розглянемо основні принципи етичного використання персональних даних.

Важливим принципом є людиноцентризм. Він відомий нам ще з античної філософії. В наш час інформаційно-цифрові технології породили дигітальну людину (homo digitalis), яка опанувала і застосовує інформаційні технології у своїй діяльності. Однак, інформаційне і реальне життя, на відміну від минулого, втрачають узгодженість, і у цьому полягають загрози стосовно людини світу віртуальної реальності. Нове штучне середовище «сканує», приймає тільки інформаційний аспект людини, вводячи її як цілісну істоту в стан кризи. На думку філософів, повернути «душу» нині спроможний людиноцентризм, філософські інтенції якого мають глибокий ціннісно-духовний зміст (Кремінь, 2023, с.2).

Люди – це унікальні істоти, яким притаманні емпатія, самовизначення, непередбачуваність, інтуїція та творчість, і тому вони мають вищий статус, ніж технології. Людина повинна знаходиться в центрі уваги та мати основну користь від цифрових технологій, зокрема від обробки даних. Інтереси людини мають пріоритет над інституційними та комерційними інтересами. Тому, під час розробки технологій слід враховувати потреби людини, щоб забезпечити зручність використання, ефективність та задоволення від користування. Людиноцентричний дизайн дозволяє створювати технології, які легше сприймаються користувачами і сприяють покращенню їхнього життя. Отже, врахування потреб та інтересів людини є визначальним для успішного розвитку цифрових технологій.

Крім того, що збір та використання персональних даних повинні відбуватися в рамках чинного законодавства та регулювань, важливими є конфіденційність і захист персональних даних. Сучасні компанії, в межах своєї діяльності, збирають та використовують величезні обсяги даних, і це вимагає дотримання правил безпеки та конфіденційності.

Використання персональних даних повинно здійснюватися з дотриманням принципу приватності та безпеки особи, якій належать ці дані. Люди мають право власності на свої дані і на те, яким чином вони використовуються. Обов'язковим є отримання згоди на збір та використання особистої інформації у конкретному контексті. Крім того, особа має першочерговий контроль над використанням своїх даних, контекстом, в якому вони будуть використовуватися та способами їх активації.

Діяльність з обробки даних та автоматизовані рішення повинні бути прозорими та зрозумілими. Прозорість означає, що особа, чиї дані збираються, повинна бути про це проінформована, розуміти, які саме дані збираються, як вони будуть використовуватися, де будуть зберігатися і чи ця інформація є вільно доступною для всіх. Обробка даних повинна мати зрозумілу мету для особи з урахуванням ризиків, а також етичних та соціальних наслідків.

Фахівці наголошують на необхідності впровадження етичних принципів у процес проєктування технологій, тобто захист даних має бути включений в процес розробки ще на початкових етапах. Під час розробки систем захисту персональних даних потрібно враховувати принципи privacy by design (дизайн приватності) і privacy by default (конфіденційність за замовчуванням). Авторка цих термінів Енн Кавукян зазначає, що компанії, які займаються обробкою даних, повинні забезпечувати захист даних протягом усього циклу їх обробки (full lifecycle protection), починаючи від збору інформації, аж до її видалення. Ще на етапі проєктування, повинно бути гарантовано, що всі дані надійно зберігаються, а потім будуть своєчасно знищені (Cavoukian, n.d.).

Персональні дані повинні збиратися лише для конкретних та законних цілей та не можуть бути використані з іншою метою без згоди особи. Для досягнення визначених цілей потрібно збирати лише необхідну мінімальну кількість персональних даних і зберігати їх протягом визначеного терміну. Тобто, мова йде про принцип мінімізації даних, який передбачає зменшення обсягу інформації до мінімального

рівня, необхідного для конкретних цілей (Шадська та ін., 2024, с. 21–22).

Невід'ємною частиною всіх аспектів обробки даних є відповідальність та підзвітність за прийняті рішення. Відповідальність передбачає усвідомлене, доцільне і систематичне використання та захист персональних даних. Особлива увага повинна приділятися не тільки тому, що технологічно можливо, а й тому, що є морально прийнятним і соціально відповідальним. Тому необхідно постійно оцінювати етичні наслідки обробки та використання персональних даних, включно з потенційним впливом на конфіденційність, безпеку і благополуччя особи.

Важливими принципами етики даних є справедливість та недискримінація. Компанії, які працюють з даними повинні замислюватися над тим, чи не матиме використання даних дискримінаційних наслідків для певних груп. Під час обробки даних особливу увагу слід приділяти вразливим особам, які можуть бути особливо чутливими до профілювання. Це може негативно вплинути на їхню самоідентифікацію, а також спричинити дискримінацію чи стигматизацію через їхній фінансовий, соціальний статус або стан здоров'я.

Слід зазначити, що упередженість може виникати як випадково, так і бути навмисно вбудована в конкретну систему. Наприклад, це може статися у випадках, коли відмовляють у кредитуванні або працевлаштуванні людям похилого віку або самотнім вагітним жінкам. Один із прикладів – це відома історія про міжнародну компанію Amazon, яка зупинила використання штучного інтелекту для відбору персоналу через виявлену упередженість та помилки в алгоритмі, що базувався на шаблонах слів у резюме та неправильно обробляв інформацію. Інші приклади порушень етики в обробці даних по'вязані з недотриманням конфіденційності та безпеки персональної інформації. Наприклад, компанія Marriott International була оштрафована за несанкціонований доступ до персональних даних своїх клієнтів, а British Airways – за витік персональних даних.

Дослідження переваг для організацій від етичного використання даних включає аналіз впливу етичних принципів на довгостроковий успіх бізнесу. Ця проблематика передбачає врахування позитивного впливу етичних стандартів на репутацію компанії, залучення клієнтів, сприяння інноваціям та розвитку нових продуктів. Експерти наводять ряд переваг, які компанії можуть отримати від етичного використання даних. По-перше, це збільшення довіри та прибутків. Демонстрація того, що організація відповідально використовуєте дані клієнтів, зміцнює довіру та підвищує лояльність. Компанії, яким довіряють клієнти, зазвичай отримують більше продажів та прибутку. По-друге, етичне використання даних допомагає компаніям відповідати нормативним вимогам щодо захисту та використання персональної інформації. Це дозволяє уникнути юридичних проблем і штрафних санкцій. По-третє, дотримання етика даних сприяє репутації організації. Нині у суспільстві зростає обізнаність та занепокоєння щодо того, як персональні дані використовуються бізнесом та іншими організаціями. Навіть якщо вони не порушують жодних чинних норм, нездатність використовувати дані етично та чесно має значний вплив на корпоративну репутацію, впливаючи на продажі, утримання персоналу та ціну акцій. Отже, етичне використання даних може сприяти підвищенню конкурентоспроможності та стабільності підприємства на ринку.

Активне обговорення етичного використання даних та розробка загальних правил і рекомендацій на корпоративному та державному рівнях свідчать про зростаючу увагу до цієї проблематики. Отже, загальні рекомендації для забезпечення етичного використання даних включають: транспарентність, тобто забезпечення прозорості у зборі, обробці та використанні даних; конфіденційність та безпеку даних; дозвіл на збір та використання даних від користувачів; мінімізацію даних, тобто збирання лише необхідних даних; відповідальне використання персональних даних; уникання дискримінації та несправедливостей при застосуванні алгоритмів штучного інтелекту, а також постійний моніторинг та оновлення політик даних щодо захисту даних та етичного використання. Ці рекомендації можуть допомогти компаніям створити ефективну стратегію етичного використання даних, що сприятиме покращенню їх репутації та взаємовідносин зі споживачами.

Протягом всього нашого життя на планеті люди були частиною соціальних «мереж», та історично використовували безліч прийомів

і інструментів для підтримки подібних зв'язків: від структурованих громадських союзів та інститутів (приватні та суспільні клуби, церковні общини) до комунікаційних технологій у вигляді поштової та кур'єрської служби, телеграфу та телефона.

Сьогодні, в епоху цифрових технологій, на наше життя істотно впливають соціальні мережі. Цифрова революція вплинула та сильно змінила те, як ми спілкуємося. Адже кожна людина у кіберпросторі відчуває певну свободу: свободу слова, висловлення власних думок та сприймання різноманітної інформації.

Соціальні мережі являють собою онлайн-платформи, які використовуються людьми для обміну інформацією та спілкування, розвитку соціальних та професійних контактів, а також для просування бізнесу. Сьогодні ці нові технології соціальних мереж вплинули та змінили політичні, соціальні та інформаційні практики людей і організацій у всьому світі, викликавши значний інтерес з боку фахівців з прикладної етики та філософії техніки (Vallor, 2016).

Важливим елементом, який слід враховувати при розгляді питань щодо використання соціальних мереж, є питання доступності їх використання. Інклюзивність у контексті цифрового суспільства набуває особливого значення як ключовий елемент етичних стандартів, що сприяють забезпеченню рівних можливостей для всіх груп населення. Використання інтернет-технологій значно впливає на соціальну взаємодію, але одночасно виявляє диспропорції в доступі до ресурсів та цифрової грамотності, особливо серед вразливих груп. Інклюзивні практики передбачають створення таких умов, за яких усі користувачі, незалежно від віку, статі, рівня освіти чи соціального статусу, матимуть доступ до цифрових технологій, що сприятиме зменшенню цифрового розриву. Розробка нових етичних стандартів має враховувати аспекти доступності, співпраці та рівноправності, адже лише на засадах інклюзивності можна забезпечити стійкий розвиток суспільства в умовах диджиталізації.

Складна мережа взаємодії між користувачами соціальних мереж та їх офлайновими і онлайновими спільнотами, а також розробниками соціальних медіа, корпораціями, урядами та іншими інститутами й через десятиліття буде вимагати суворого філософського аналізу.

Одними з перших філософів, які звернули увагу на етичну важливість соціальних сфер використання інтернету були філософи техніки Альберт Боргманн та Х'юберт Дрейфус.

В своїй праці «Перетинаючи постмодерністський рубіж» (Crossing the Postmodern Divide), А. Боргманн зосередив увагу на етичному та соціальному впливі інформаційних технологій, використовуючи концепцію гіперреальності, щоб піддати критиці те, як соціальні мережі можуть підірвати чи замінити свою органічну соціальну реальність, дозволяючи людям «ділитися один з одним стилізованими версіями себе заради еротичних чи компанійських пригод» (Borgmann, 1992, p. 92) замість того, щоб взаємодіяти один з одним як повноцінні та складні особистості в реальному світі.

Хоча А. Боргманн визнає, що сама по собі гіперреальність соціальних мереж здається «морально інертною» (Borgmann, (1992, p. 94), він наголошує на тому, що моральна небезпека гіперреальностей полягає в тому, що вони змушують нас відчувати себе «ображеними та розбитими», коли ми повертаємося з їх «хисткого та роз'єднаного блиску» в органічну реальність, яка «з усіма своїми злиднями неминуче претендує на нас», забезпечуючи нас «завданнями та благами, що викликають у людей терпіння та життєву силу» (Borgmann, 1999, p. 96).

В свою чергу філософ Х. Дрейфус, як і А. Боргманн, був один з перших, хто критично підійшов до розгляду етичних можливостей інтернету та соціальних мереж. Як і у А. Боргманна, роздуми Х. Дрейфуса про етичні виміри інтернет-соціальності демонструють загальну підозрілість стосовно подібних мереж, які філософ вважає убогою заміною справжніх відносин (Dreyfus, 2001).

Таким чином, погляди А. Боргманна та Х. Дрейфуса й сьогодні продовжують впливати на філософські обговорення впливу соціальних мереж та формування нової етики, хоча критики наголошують, що обидві ці ранні філософські погляди на феномен етики соціальних мереж демонструють певну неадекватність передбачень (особливо, коли мова йде про роздуми щодо нових технологічних систем, що швидко змінюються).

Потрібно розуміти, що такий інтерактивний обмін думками та інформацією на онлайн-платформах порушує цілу низку етичних

проблем (Bonson, Royo, &Ratkai, 2015; Williams, Burnap, & Sloan, 2017), які пов'язані, передусім, зі свободою слова, конфіденційністю та кіберпереслідуванням у соціальних мережах.

Свобода слова – це право людини або спільноти людей вільно висловлювати свої думки або ідеї. І соціальні мережі цьому сприяють. Однак, ця свобода повинна супроводжуватися відповідальністю. Важливо розуміти, що образливі або недостовірні висловлювання можуть завдати шкоди іншим користувачам та спряти поширенню дезінформації. Тому важливо дотримуватися правил взаємоповаги та етики в онлайн-спілкуванні, щоб забезпечити конструктивну дискусію та безпечне середовище для всіх учасників.

Сьогодні дослідники розділилися у думках щодо того, чи ставиться під загрозу цінність свободи слова через легкість, з якою боти та тролі можуть маніпулювати інформацією (Leerssen, 2015). Незважаючи на критику з приводу фейкових новин та скандалів з таргетованою рекламою, цифрові гіганти з обережністю ставляться до дій, які можуть призвести до звинувачень в упередженому ставленні.

Функціонування ж соціальних мереж досі не піддавалося серйозному регулюванню, крім випадків припинення окремих відвертих зловживань та цензури повідомлень, що порушують соціальні норми. Головне питання полягає в тому, наскільки існуюча етика традиційних ЗМІ, більшість принципів якої було розроблено ще в XIX–XX ст., підходить для сьогоднішніх та завтрашніх ЗМІ, які є інтерактивними та «завжди активними» – журналістикою не лише професіоналів, а й пересічних користувачів.

У наше століття панування соціальних мереж широко поширені «фейкові новини», помилкова інформація та дезінформація. Фальшиві, або фейкові новини – серйозна проблема для багатьох соціальних мереж. Особливу тривогу викликає те, що такі новини розлітаються набагато швидше за справжні. Але що таке фейкові новини? Недостатньо просто затаврувати всі неправдиві повідомлення цим терміном. Якщо виділити їх в окрему категорію, то повідомлення повинні відповідати кільком критеріям. По-перше, вони містять мало правдивих фактів. По-друге, їх створюють безпосередньо для обману. По-третє, зазвичай вони маскуються під матеріали ЗМІ. Якщо рік у рік людина споживає фейкові новини, то з нею неможливо вести цивілізовану дискусію. Вона живе в іншому світі, відірваному від реального. Важливо, щоб кожна людина критично оцінювала кожен пост із соціальних мереж на ЗМІ, поки вони не зможуть підтвердити свою точність. Крім того, потрібно пам'ятати, що головним завданням фейків – це відвернення уваги від правди. (Що таке фейк?, 2022).

Не менш важливим етичним викликом соціальних мереж є забезпечення конфіденційності персональних даних користувачів. Ми вже наголошували на важливості формування та дотримання етики даних. Проте, для соціальних мереж дотримання етичних норм в питаннях збереження конфіденційності стає важливим викликом. Особливе занепокоєння викликають такі моменти (Flick, 2016) потенційна доступність даних користувачів третім особам для цілей комерційного маркетингу, інтелектуального аналізу даних, досліджень, спостереження чи правозастосування; часте використання соціальними мережами автоматичного контролю конфіденційності та відсутність інформаційної згоди; потенційне використання соціальних мереж для переслідування чи іншого незаконного відстеження фізичних переміщень користувачів на основі функції визначення місцезнаходження; обмін інформацією користувача з державними установами; неусвідомлене залучення користувачів до експериментів; потенційна можливість спонукати користувачів соціальних мереж до прийняття добровільних, але необачних та неетичних способів обміну інформацією, як щодо особистих даних, так і щодо даних, що стосуються інших осіб та організацій.

Таким чином, соціальні мережі створюють особливі проблеми щодо забезпечення конфіденційності інформації, оскільки саме можливість доступу до інформації, якою вільно діляться інші, робить соціальні мережі унікально привабливими та корисними для користувачів. Крім того, користувачі часто не розуміють повністю наслідки обміну інформацією в соціальних мережах (Hull, Lipford, & Latulipe, 2011).

У соціальних мережах відбувається багато «кіберзлочинів» та пов'язаних порушень, включаючи: кібербулінг, кіберпереслідування,

кібервимагання, кібершахрайство, незаконне стеження, крадіжку персональних даних, порушення авторських прав та прав інтелектуальної власності, кібертероризм.

Кіберпереслідування – це проблема, яка не є гендерно нейтральною, оскільки жертвами кіберпереслідувань найчастіше стають жінки та дівчата, які зазнають тих чи інших форм онлайн-насильства. Це має дуже серйозні соціальні та економічні наслідки, оскільки часто призводить до психологічної та емоційної травми, соціальної ізоляції, втрати професійної репутації та роботи (Simonovic, 2018). Таким чином, кіберпереслідування глибоко впливають на свободу слова та захист інтересів користувачів соціальних мереж. Це проблема, яку необхідно вирішувати, щоб соціальні мережі залишалися відкритим простором для всіх людей.

Наступний етичний виклик соціальних мереж – це мова ворожнечі, яка є складовою кібербулінгу. Саме використовуючи мову ворожнечі у мережі, опонент може виражати власну девіантну поведінку. Як зазначає дослідниця А. Олейник, окрім мови ворожнечі існують також інші види девіантної поведінки у соціальних мережах, такі як розпалювання ненависті, підбурювання до тероризму та геноциду (Олейник, 2022, с. 119). Це неодноразова поведінка, спрямована на залякування, провокування гніву чи приниження тих, проти кого він спрямований. Приклади кібербулінгу включають: поширення брехні про когось або розміщення фотографій, які компрометують когось у соціальних мережах; надсилання повідомлень або погроз, які ображають або можуть завдати шкоди, через платформи обміну повідомленнями; видання себе за когось іншого і надсилання людям повідомлень від чужого імені (Кібербулінг, 2020). Протидіяти мові ворожнечі онлайн допомагає кібер поліція, модератори соціальних мереж, а також штучний інтелект, який блокує яскраво виражену мову ворожнечі у соціальних мережах (Олейник, 2022, с. 120).

З одного боку, поява соціальних мереж значно полегшила спілкування, але з іншого, як бачимо, породила безліч проблем, з якими люди раніше не стикалися. У штучно створеному просторі мають жити люди з безпроблемним життям. Як зазначає соціолог Зігмунт Бауман у своїй праці «Глобалізація. Наслідки для людини та суспільства», так виникає проблема складності прояву своєї індивідуальності (Бауман, 2008). Ті, хто відкрито демонструє в соціальних мережах свою індивідуальність, ризикують зазнати «хейту», особливо якщо вони чимось сильно відрізняються від інших.

Крім того, соціальні мережі позбавляють нас права на приватне життя та на анонімність. У той же час реальний соціальний зв'язок між людьми значно слабшає, він перетворюється на віртуальний, особливо якщо в соціальних мережах люди проводять 24/7. Щоб не стати жертвою соціальних мереж, важливо перевіряти достовірність інформації, мати повноцінний взаємозв'язок з людьми в реальності, обмежувати час проведення в соціальних мережах.

Таким чином, активне зростання платформ соціальних мереж відбулося завдяки практично одночасній появі безлічі нових технологій. Інтернет, великі дані та хмарні сервіси, мобільні технології допомагають впливати на людей через соціальні мережі. Модифікація поведінки, якій сприяють соціальні мережі, все частіше потрапляє в центр уваги, проте законодавство, яке повинно регулювати платформи соціальних мереж, створюється досить повільно. Щоб впоратися із цим законодавчим вакуумом, стають дедалі більш важливими як підвищення обізнаності людей про етичні наслідки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, так і врахування потенційних наслідків нових технологій (навмисних та ненавмисних) розробниками програмного забезпечення.

У соціальних мережах спілкуються різноманітні люди з різними думками, поглядами та переконаннями. Дотримання етичних стандартів, таких як повага до інших та дотримання правил доброзичливого спілкування, допомагає створити атмосферу взаєморозуміння та співпраці. Користування етичними принципами спілкування у соціальних мережах є важливим для створення позитивного та дружнього онлайн-співтовариства, де користувачі можуть комунікувати між собою без образ та конфліктів. Адже зрозуміло що будь-які дії у соціальних мережах можуть впливати на інших користувачів, тому важливо дотримуватись етичних правил поведінки, прийнятих в реальному житті таких як ввічливість, етика звернення, слова подяки, недопустимість образ та нападків, таймінг тощо.

Ще одним вектором розвитку нової етики цифрового суспільства є питання, пов'язані зі входженням в соціальний простір людства штучного інтелекту. На порозі нових відкриттів у сфері штучного інтелекту, з появою передових технологій, таких як ChatGPT та Stable Diffusion, все більше уваги приділяється їхньому впливу на суспільство та етичним питанням. Важливою проблемою є можливі ризики, пов'язані з розповсюдженням недостовірної інформації, прихованою упередженістю алгоритмів і моральними питаннями, які виникають при автоматизованому прийнятті рішень. Наприклад, використання генеративних алгоритмів для створення фальсифікованих зображень або текстів може мати серйозні наслідки в політичному та соціальному контексті. Інший приклад – це проблеми з розпізнаванням обличчя, де алгоритми, навчені на упереджених даних, демонструють нерівномірну точність для різних расових та етнічних груп.

Основні принципи етики штучного інтелекту включають справедливість, недискримінацію, прозорість і орієнтацію на людину. Ці принципи спрямовані на усунення упередженості та забезпечення об'єктивності. Важливу роль відіграє регулювання у сфері штучного інтелекту, зокрема законодавство, подібне до GDPR у ЄС, яке захищає права людини та запобігає зловживанням. Особливу увагу приділяють балансуванню між інноваціями та етичними обмеженнями, щоб не придушити інноваційний потенціал технологій (Ethics of Artificial Intelligence and Robotics, 2020).

Етика штучного інтелекту є центральною темою в розробці нових технологій. Важливо не лише створювати ефективні інтелектуальні системи, але й забезпечувати їхню безпеку, справедливість та ефективність. Цей підхід обумовлений потенційними ризиками, які можуть виникнути внаслідок непродуманого використання штучного інтелекту. При розробці та впровадженні нових технологій, треба враховувати, щоб вони служили благу суспільства та мінімізували можливі негативні наслідки (Бостром, 2020).

Однак, окрім вже згаданих ризиків, сучасні розробки у сфері штучного інтелекту постають перед новими викликами. Наприклад, зростання використання алгоритмів у медичній діагностиці порушує питання відповідальності за можливі помилки та їхні наслідки для пацієнтів. У сфері автономних транспортних засобів важливо забезпечити безпеку як пасажирів, так і пішоходів, а також визначити, хто несе відповідальність у разі аварії. Також варто зазначити, що штучний інтелект може сприяти посиленню соціальної нерівності. Автоматизація процесів може призвести до скорочення робочих місць, що вимагає розробки програм перекваліфікації та підтримки для тих, хто втратив роботу через впровадження нових технологій (Ethics of Artificial Intelligence and Robotics, 2020).

Зважаючи на це, розробники штучного інтелекту повинні враховувати етичні аспекти на всіх етапах створення та впровадження технологій. Це включає проведення ретельних перевірок на упередженість, залучення різноманітних експертів та представників різних соціальних груп до процесу розробки, а також забезпечення прозорості у використанні даних та алгоритмів (O'Neil, 2016).

Для успішного впровадження етичних принципів у сфері штучного інтелекту важливо також підвищувати обізнаність суспільства про можливості та ризики, пов'язані з цими технологіями. Освітні програми повинні включати курси з етики штучного інтелекту, що допоможе майбутнім фахівцям краще розуміти етичні питання та відповідально підходити до розробки технологій.

Одним із важливих аспектів етичного підходу до розробки штучного інтелекту є інклюзивність. Залучення до процесу розробки представників різних соціальних, економічних та культурних груп допомагає уникнути упередженості та забезпечити, що технології будуть корисними для всіх. Це включає не лише залучення різноманітних експертів, але й активну співпрацю з користувачами на різних етапах розробки, тестування та впровадження технологій. Етичний дизайн передбачає створення технологій, які сприяють соціальному добробуту та повазі до прав і свобод людини. Наприклад, при розробці систем автоматизованого прийняття рішень необхідно враховувати можливість контролю та корекції рішень людиною, щоб уникнути необґрунтованих або несправедливих результатів.

У книзі «AI Ethics» Марка Кукельберга про етичні міркування щодо штучного інтелекту зазначається: «Штучний інтелект забезпечує роботу пошукової системи Google, дозволяє

Facebook таргетувати рекламу та дозволяє Alexa і Siri виконувати свої завдання. ШІ також стоїть за самокерованими автомобілями, предиктивним поліцейським контролем і автономною зброєю, яка може вбивати без втручання людини. Ці та інші застосування ШІ піднімають складні етичні питання, які є предметом постійних дебатів» (Coeckelbergh, 2020, p. 24).

Широкий спектр застосувань штучного інтелекту наголошує на значних етичних викликах, від питань конфіденційності та упередженості до моральних наслідків автономного прийняття рішень. Кукельберг закликає уважно розглядати ці етичні аспекти та виступає за впровадження цінностей у дизайн та реалізацію технологій ШІ (Coeckelbergh, 2020, p. 26).

Основне питання машинної етики полягає в тому, чи можуть машини взагалі володіти моральними властивостями або бути моральними агентами. Дискусії зосереджуються на тому, чи можуть ШІ-системи мати здатність до етичного мислення, подібного до людського. Це включає розуміння етичних принципів, оцінку ситуацій з моральної точки зору та прийняття етичних рішень. Відомий приклад – розробка алгоритмів, які можуть враховувати моральні дилеми, такі як «проблема вагонетки», щоб приймати етичні рішення в критичних ситуаціях (Müller, 2021).

Створенні ШІ-системи, слідують попередньо визначеним етичним правилам або настановам, закладеним розробниками. Це означає, що етичні рішення приймаються на основі набору принципів, вбудованих у систему заздалегідь. Наприклад, алгоритми можуть бути запрограмовані так, щоб мінімізувати шкоду або враховувати права людини при виконанні своїх функцій.

Сьогодні постає актуальне питання: якщо ШІ-система приймає рішення самостійно, хто несе моральну відповідальність за її дії? Чи це розробники, які її запрограмували, чи користувачі, які її використовують, чи сама система, якщо вона має достатню автономію? Чи можуть алгоритми дійсно враховувати всі етичні аспекти так само, як це роблять люди? Наприклад, чи можуть вони врахувати контекстуальні нюанси і зробити морально обґрунтоване рішення в складних ситуаціях? (Müller, 2021).

Відповіді на ці питання вимагають чітких етичних правил та настанов у процесі розробки та використання ШІ, а також постійного обговорення та дослідження серед науковців, розробників і суспільства в цілому. Ці аспекти етики штучного інтелекту є критично важливими для забезпечення безпечного та обґрунтованого використання ШІ в суспільстві.

Цифровий світ сьогодні створив нову форму конфлікту – кібервійни, яка стає все більш актуальною в сучасному суспільстві. Кібервійни включають у себе використання комп'ютерних технологій для здійснення атак на інформаційні системи, інфраструктуру та дані, що належать державам, організаціям або окремим особам. Цей вид конфлікту ставить перед суспільством і етичними системами ряд унікальних викликів, які потребують ретельного аналізу та вирішення.

Одним з найважливіших етичних викликів кібервійн (як і в етиці даних, етичних викликах, що постають перед користувачами соціальних мереж) є захист конфіденційності особистих даних. Кіберзлочинці можуть проникати в особисті дані, що може призвести до серйозних наслідків як для окремих людей, так і суспільства в цілому. Порушення приватності часто здійснюються за допомогою таких методів, як фішинг, віруси та зломи, що може завдати значної шкоди (Lucas, 2016).

Встановлення відповідальності за кібератаки є надзвичайно складним завданням. Виявлення справжніх зловмисників часто ускладнюється анонімністю, яку забезпечують цифрові технології. Це піднімає питання про те, як держави та міжнародні організації повинні реагувати на такі дії і кого вважати відповідальним за них.

Кібератаки можуть призвести до ескалації конфлікту, що може мати серйозні наслідки для міжнародної безпеки. Наприклад, атака на критичну інфраструктуру однієї країни може спровокувати відповідь, що може призвести до фізичного конфлікту. Це піднімає етичне питання про те які будуть відповіді на кібератаки і про те, як уникнути ескалації.

Кібервійни можуть мати серйозний вплив на цивільне населення. Атаки на електромережі, системи водопостачання або медичні установи можуть призвести до значних втрат серед цивільних, що піднімає питання про етичність таких дій. У міжнародному праві існують норми, що захищають цивільне населення під час війни, але їх застосування до

кіберконфліктів залишається невизначеним (Skerker & Whetham, 2021).

Ще один важливий етичний виклик стосується засобів та методів, які використовуються у кібервійнах. Деякі методи можуть бути визнані неетичними або навіть незаконними. Наприклад, використання шкідливого програмного забезпечення, яке може поширюватися безконтрольно і вражати невинні системи, піднімає серйозні етичні питання.

На міжнародному рівні поки що відсутні чіткі норми та регулювання, які б стосувалися кібервійн. Існує потреба в розробці міжнародних угод, що встановлюють правила ведення кіберконфліктів, подібні до Женевських конвенцій для традиційних війн. Це дозволило б зменшити ризик ескалації та забезпечити захист прав людини.

Етичні виклики кібервійн є надзвичайно складним питанням і потребують міждисциплінарного підходу для їх розв'язання. Вони вимагають взаємодії між технологами, філософами, юристами та політиками для розробки адекватних рішень, які б відповідали вимогам сучасного суспільства. Тільки спільними зусиллями можна забезпечити етичне регулювання кібервійн і захистити права та інтереси всіх учасників сучасного цифрового світу.

Висновки. Зміна суспільного устрою призводить до переформатування суспільної свідомості, переосмислення людських цінностей, а, відтак, потребує переформатування етичних устоїв суспільства.

Проаналізувавши вплив цифрового середовища на суспільство, визначаються як позитивні, так і негативні аспекти даного процесу. При аналізі ключових моментів такого впливу приходить розуміння етичних викликів, які супроводжують розвиток диджиталізації, зокрема питань, що стосуються персональних даних, безпеки даних, конфіденційності, спілкування в соціальних мережах, розповсюдження альтернативних новин, кібербезпеки та застосування штучного інтелекту.

Позитивні наслідки цифрового середовища включають спрощення комунікації та доступу до інформації, створення нових можливостей для бізнесу та освіти, а також розвиток соціальних мереж як платформи для обміну думками та ідеями. Інклюзивність у цьому контексті сприяє забезпеченню рівного доступу до цифрових ресурсів для різних соціальних груп, включаючи людей із обмеженими можливостями, що посилює соціальну рівність та підтримує інновації. Однак ці переваги супроводжуються значними ризиками, які потребують ретельного управління та регулювання.

Основні етичні виклики цифрового середовища включають забезпечення прозорості у зборі та використанні даних, дотримання конфіденційності, отримання дозволу на збір даних, мінімізацію обсягу зібраних даних та відповідальне використання персональних даних. Важливо також захищати дані від несанкціонованого доступу, кібератак та витоків інформації. У соціальних мережах критично важливо дотримуватися етичних стандартів, таких як повага до інших, доброзичливе спілкування та недопущення дискримінації та несправедливостей. Боротьба з розповсюдженням неправдивої інформації та розвиток механізмів для перевірки достовірності новин є також значущим аспектом. Виклики етичного регулювання кібератак потребують міждисциплінарного підходу та взаємодії між технологами, юристами, політиками, філософами, психологами. Крім того, необхідно уникати дискримінації та несправедливостей при застосуванні алгоритмів штучного інтелекту, а також постійно моніторити та оновлювати політики щодо захисту даних та їх етичного використання.

Притому, можемо констатувати, що етичні виклики цифрового суспільства умовно можемо поділити на такі, які потребують урегулювання суспільних норм поведінки на рівні моральної відповідальності, та такі, що обов’язково мають урегульовуватись на рівні юридичної відповідальності. До першого виду етичних норм можемо віднести етику спілкування в соціальних мережах, етику подання та використання інформації, до тієї межі, поки ця інформація не наносить реальну шкоду іншим, етика штучного інтелекту тощо. До другого виду етичних норм цифрового суспільства можемо віднести ті норми, порушення яких наносить суспільну шкоду: етика використання даних, інформаційна дискримінація, конфіденційність інформації, кібервійни та інше. Притому чіткої межі між цими видами етичної поведінки існувати не може. Мірою переходу від одного виду до іншого може бути лише визначення рівня шкоди, завданої особі або суспільству.

Посилення наукового інтересу до аналізу нових форм поведінки та спілкування в інформаційному середовищі, обміну інформацією та даними, розробки загальних правил поведінки у віртуальному середовищі та рекомендацій щодо дотримання цих правил на корпоративному та державному рівнях демонструють зростаючу увагу до проблематики етичного використання даних, етики інформаційного спілкування, кібербезпеки. Загальні рекомендації включають транспарентність, конфіденційність, дозвіл на збір даних, мінімізацію даних, відповідальне використання персональних даних та уникання дискримінації, дотримання рівного та справедливого доступу до інформації, заборону дій, що призводять до порушення норм людського співіснування. Важливим є перенесення етичних норм людського спілкування, таких як ввічливість, тактовність, взаємоповага, толерантність з реального у віртуальне середовище. Адже ми (поки що?) залишаємось людьми і емоційна складова спілкування є базою емоційно-чуттєвого рівня моральної свідомості.

Виконання цих рекомендацій сприятиме створенню ефективної стратегії етичної поведінки у віртуальному середовищі, допоможе сформувати нову етику цифрового суспільства.

Таким чином, важливим є не тільки технічний розвиток цифрового середовища, але й його етичне регулювання, що забезпечить безпечне та справедливе використання технологій для блага всіх учасників сучасного суспільства.

Список використаних джерел:

Бауман, З. (2008). Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства (М. Винницький, Ред.; І. Андрущенко, Пер.). Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».

Бостром, Н. (2020). Суперінтелект. Стратегії і небезпеки розвитку розумних машин. Київ: Наш формат.

Воронкова, В. Г., Нікітенко, В. О. (2022). Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика».

Кібербулінг – що це та як це зупинити? 10 фактів, які підлітки хочуть знати про кібербулінг. (2020). URL: https://www.unicef.org/ukraine/cyberbulling

Кремінь, В. Г. (2023). Філософія людиноцентризму в системі сучасних цінностей. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(1), 1–6. doi.org/10.37472/v.naes.2023.5126

Олейник, А. (2022). Етичні феномени соціальних мереж: мова ворожнечі, кіберненависть та кібербулінг. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії,* 42, с. 118–124. doi.org/10.30970/PPS.2022.42.15

Про захист персональних даних (Закон України). № 2297-VI. (2024). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/paran54#n54

Шадська, У., Ніколаєв, А., Деркаченко, Ю., Бегей, В., Румянцев, Г., Дубно, О., Марченко, О. (2024). Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання. URL: https://eu4digitalua.eu/wp-content/uploads/2024/02/guia_ukr_5.pdf

Що таке фейк? (2022). URL: https://artefact.live/what-is-fake/

Apel, K.-O. (1992). *Diskurs und Verantwortung: Das Problem des Übergangs zur postkonventionellen Moral.* Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Bonson, E., Royo, S., Ratkai, M. (2015). Citizens' engagement on local governments' Facebook sites. An empirical analysis: The impact of different media and content types in Western Europe. *Government Information Quarterly*, 32 (1), 52–62. doi.org/10.1016/j.giq.2014.11.001

Borgmann, A. (1992). *Crossing the Postmodern Divide.* Chicago: University of Chicago Press.

Borgmann, A. (1999). *Holding On to Reality: The Nature of Information at the Turn of the Millenium*. Chicago: University of Chicago Press.

Brey, P. (2020). Recent Developments in Dutch and European Philosophy and Ethics of Technology. *Techné: Research in Philosophy and Technology.* 24 (4), 36–42.

Cavoukian, A. (n.d.). *Privacy by Design. The 7 Foundational Principles Implementation and Mapping of Fair Information Practices.* URL: https://privacy.ucsc.edu/resources/privacy-by-design---foundational-principles.pdf

Coeckelbergh, M. (2020). *AI Ethics.* Cambridge, Massachusetts, USA: The MIT Press.

Danaher, J., Sætra, H. S. (2022). Technology and moral change: the transformation of truth and trust. *Ethics and Information Technology*, 24, article number 35. doi.org/10.1007/s10676-022-09661-y.

Data Ethics Framework. (2020). URL: https://www.gov.uk/government/publications/data-ethics-framework/data-ethics-framework-2020#overarching-principles

Davis, K., & Patterson, D. (2012). Ethics of Big Data: Balancing Risk and Innovation. O'Reilly Media.

Deborah, G. Johnson. (1994). Computer Ethics. (2nd ed.). New Jersey: Prentice-Hall, Inc. Upper Saddle River.

Dignum, V. (2019). *Responsible artificial intelligence: how to develop and use Al in a responsible way*. Springer Cham.

Dreyfus, H. (2001). *On the Internet.* New York: Routledge.

Ethics of Artificial Intelligence and Robotics. (2020) URL: https://plato.stanford.edu/entries/ethics-ai/?utm_source=summar

Federal Data Strategy Data Ethics Framework. (2019). URL: https://resources.data.gov/assets/documents/fds-data-ethics-framework.pdf

Flick, C. (2016). Informed consent and the Facebook emotional manipulation study. *Research Ethics*, 12 (1), 14–28. doi.org/10.1177/174701611559956

Floridi, L., Taddeo, M. (2016). What is Data Ethics? *Philosophical Transactions of The Royal Society A: Mathematical Physical and Engineering Sciences*, 374 (2083), article number 20160360. doi.org/10.1098/rsta.2016.0360

Fukuyama, F. (2018). *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*, New York: Farrar, Straus and Giroux.

Habermas, Y. (1983). *Moralbewußtsein und kommunikatives Handeln.* Frankfurt am Main.

Hasselbalch, G. (2020). *What is Data Ethics?* URL: https://dataethics.eu/what-is-data-ethics/

Hull, G., Lipford, H. R., Latulipe, C. (2011). Contextual Gaps: Privacy Issues on Facebook. *Ethics and Information Technology,* 13, 289–302. doi.org/10.1007/s10676-010-9224-8

Kravchenko, A., Kyzymenko, I. (2019). The Forth Industrial Revolution: New Paradigm of Society Development or Posthumanist Manifesto. *Philosophy and Cosmology*, 22, 120-128. doi.org/10.29202/phil-cosm/22/10.

Leerssen, P. (2015). Cut Out By The Middle Man: The Free Speech Implications Of Social Network Blocking and Banning In The EU. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 6 (2), 99–119.

Lucas, G. (2016). *Ethics and Cyber Warfare: The Quest for Responsible Security in the Age of Digital Warfare*. Oxford University Press.

Müller, V. C. (2021). *Ethics of Artificial Intelligence.* In Anthony Elliott (ed.) *The Routledge social science handbook of AI* (p. 122–137). London: Routledge.

O'Neil, C. (2016). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy.* New York: Crown Publishers.

Opendatasoft. (2024). *Data Ethics.* URL: https://www.opendatasoft.com/en/glossary/data-ethics/

Simonovic, D. (2018). *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences on online violence against women and girls from a human rights perspective: note / by the Secretariat.* URL: https://digitallibrary.un.org/record/1641160?v=pdf&ln=en#files

Skerker, M. P., Whetham, D. P. (2021). *Cyber Warfare Ethics (Issues in Military Ethics)*. Howgate Publishing Limited.

Tarrant, D., Maddison, J., Thereaux, O. (2021). *The Data Ethics Canvas.* The ODI. URL: https://theodi.org/insights/tools/the-data-ethics-canvas-2021/#1563365825519-a247d445-ab2d

Toffler, A. (1970). *Future Shock.* New York: Random House.

Tranberg, P., Hasselbalch, G., Olsen B. K., & Byrne, C. S. (2018). *Data Ethics. Principles and Guidelines for Companies, Authorities & Organisations.* URL: https://dataethics.eu/wp-content/uploads/Dataethics-uk.pdf

Vallor, S. (2016). *Technology and the Virtues: A Philosophical Guide to a Future Worth Wanting.* Oxford: Oxford University Press. doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190498511.001.0001

Veruggio, G. (2007). Euron Roboethics Roadmap. URL: http://www.roboethics.org/index_file/Roboethics%20Roadmap%20Rel.1.2.pdf

Waelen, R., Brey, P. (2022). Ethical Dimensions of Facial Recognition and Video Analytics in Surveillance. In M. Boylan & W. Teays (Eds.), *Ethics in the AI, Technology, and Information Age* (pp. 217–231). Rowman & Littlefield.

Williams, M., Burnap, P., Sloan, L. (2017). Towards an Ethical Framework for Publishing Twitter Data in Social Research: Taking into Account Users' Views. *Online Context and Algorithmic Estimation, Sociology,* 51 (6), pp. 1149–1168. doi.org/10.1177/0038038517708140

WFA's Data Ethics Playbook (2023). URL: https://wfanet.org/leadership/data-ethics

References:

Bauman, Z. (2008). Hlobalizatsiia. Naslidky dlia liudyny i suspilstva [Globalisation. Implications for people and society]. (M. Vynnytskyi, Red.; I. Andrushchenko, Per.). Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». [in Ukrainian].

Bostrom, N. (2020). Superintelekt. Stratehii i nebezpeky rozvytku rozumnykh mashyn [Superintelligence. Strategies and dangers of developing smart machines]. Kyiv: Nash format. [in Ukrainian].

Voronkova, V. H., Nikitenko, V. O. (2022). Filosofiia tsyfrovoi liudyny i tsyfrovoho suspilstva: teoriia i praktyka [Philosophy of the digital person and digital society: theory and practice]. Zaporizhzhia: Vydavnychyi dim «Helvetyka». [in Ukrainian].

Kiberbulinh – shcho tse ta yak tse zupynyty? 10 faktiv, yaki pidlitky khochut znaty pro kiberbulinh [Cyberbullying – what is it and how to stop it? 10 facts teenagers want to know about cyberbullying] (2020). Retrieved from: https://www.unicef.org/ukraine/cyberbulling [in Ukrainian].

Kremin, V. H. (2023). Filosofiia liudynotsentryzmu v systemi suchasnykh tsinnostei. [Philosophy of anthropocentrism in the system of modern values]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy,* 5(1), 1–6. doi.org/10.37472/v.naes.2023.5126 [in Ukrainian].

Oleinyk, A. (2022). Etychni fenomeny sotsialnykh merezh: mova vorozhnechi, kibernenavyst ta kiberbulinh. [Ethical phenomena of social networks: the language of the enemy, cyber hate and cyber bullying]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia filos.-politoloh. studii*, 42, c. 118–124. doi.org/10.30970/PPS.2022.42.15 [in Ukrainian].

Pro zakhyst personalnykh danykh (Zakon Ukrainy). [On the Protection of Personal Data (Law of Ukraine)]. № 2297-VI. (2024). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/paran54#n54 [in Ukrainian].

Shadska, U., Nikolaiev, A., Derkachenko, Yu., Behei, V., Rumiantsev, H., Dubno, O., & Marchenko, O. (2024). Prava liudyny v epokhu shtuchnoho intelektu: vyklyky ta pravove rehuliuvannia. [Human rights in the era of artificial intelligence: challenges and legal regulation]. Retrieved from: https://eu4digitalua.eu/wp-content/uploads/2024/02/guia_ukr_5.pdf [in Ukrainian].

Shcho take feik? [What is a fake?]. (2022). [in Ukrainian]. Retrieved from: https://artefact.live/what-is-fake/

Apel, K.-O. (1992). Diskurs und Verantwortung: Das Problem des Übergangs zur postkonventionellen Moral [Discourse and responsibility: The problem of the transition to post-conventional morality]. Frankfurt am Main: Suhrkamp. [in German].

Bonson, E., Royo, S., & Ratkai, M. (2015). Citizens' engagement on local governments' Facebook sites. An empirical analysis: The impact of different media and content types in Western Europe. *Government Information Quarterly*, 32 (1), 52–62. doi.org/10.1016/j.giq.2014.11.001

Borgmann, A. (1992). *Crossing the Postmodern Divide.* Chicago: University of Chicago Press.

Borgmann, A. (1999). *Holding On to Reality: The Nature of Information at the Turn of the Millenium*. Chicago: University of Chicago Press.

Brey, P. (2020). Recent Developments in Dutch and European Philosophy and Ethics of Technology. *Techné: Research in Philosophy and Technology.* 24 (4), 36–42.

Cavoukian, A. (n.d.). *Privacy by Design. The 7 Foundational Principles Implementation and Mapping of Fair Information Practices.* Retrieved from: https://privacy.ucsc.edu/resources/privacy-by-design---foundational-principles.pdf

Coeckelbergh, M. (2020). *AI Ethics.* Cambridge, Massachusetts, USA: The MIT Press.

Danaher, J., & Sætra, H. S. (2022). Technology and moral change: the transformation of truth and trust. *Ethics and Information Technology*, 24, article number 35. doi.org/10.1007/s10676-022-09661-y.

Data Ethics Framework. (2020). Retrieved from: https://www.gov.uk/government/publications/data-ethics-framework/data-ethics-framework-2020#overarching-principles

Davis, K., & Patterson, D. (2012). *Ethics of Big Data: Balancing Risk and Innovation.* O'Reilly Media.

Deborah, G. Johnson. (1994). *Computer Ethics*. (2nd ed.). New Jersey: Prentice-Hall, Inc. Upper Saddle River.

Dignum, V. (2019). *Responsible artificial intelligence: how to develop and use Al in a responsible way*. Springer Cham.

Dreyfus, H. (2001). *On the Internet.* New York: Routledge.

Ethics of Artificial Intelligence and Robotics. (2020) Retrieved from: https://plato.stanford.edu/entries/ethics-ai/?utm_source=summar

Federal Data Strategy Data Ethics Framework. (2019). Retrieved from: https://resources.data.gov/assets/documents/fds-data-ethics-framework.pdf

Flick, C. (2016). Informed consent and the Facebook emotional manipulation study. *Research Ethics*, 12 (1), 14–28. doi.org/10.1177/174701611559956

Floridi, L., & Taddeo, M. (2016). What is Data Ethics? *Philosophical Transactions of The Royal Society A: Mathematical Physical and Engineering Sciences*, 374 (2083), article number 20160360. doi.org/10.1098/rsta.2016.0360

Fukuyama, F. (2018). *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*, New York: Farrar, Straus and Giroux.

Habermas, Y. (1983). *Moralbewußtsein und kommunikatives Handeln.* [Moral awareness and communicative behaviour]. Frankfurt am Main. [in German].

Hasselbalch, G. (2020). *What is Data Ethics?* Retrieved from https://dataethics.eu/what-is-data-ethics/

Hull, G., Lipford, H. R., & Latulipe, C. (2011). Contextual Gaps: Privacy Issues on Facebook. *Ethics and Information Technology,* 13, 289–302. doi.org/10.1007/s10676-010-9224-8

Kravchenko, A., & Kyzymenko, I. (2019). The Forth Industrial Revolution: New Paradigm of Society Development or Posthumanist Manifesto. *Philosophy and Cosmology*, 22, 120–128. doi.org/10.29202/phil-cosm/22/10.

Leerssen, P. (2015). Cut Out By The Middle Man: The Free Speech Implications Of Social Network Blocking and Banning In The EU. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 6 (2), 99–119.

Lucas, G. (2016*). Ethics and Cyber Warfare: The Quest for Responsible Security in the Age of Digital Warfare*. Oxford University Press.

Müller, V. C. (2021). *Ethics of Artificial Intelligence.* In Anthony Elliott (ed.) *The Routledge social science handbook of AI* (p. 122–137). London: Routledge.

O'Neil, C. (2016). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy.* New York: Crown Publishers.

Opendatasoft. (2024). *Data Ethics.* Retrieved from: https://www.opendatasoft.com/en/glossary/data-ethics/

Simonovic, D. (2018). *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences on online violence against women and girls from a human rights perspective: note / by the Secretariat.* Retrieved from: https://digitallibrary.un.org/record/1641160?v=pdf&ln=en#files

Skerker, M. P. & Whetham, D. P. (2021). *Cyber Warfare Ethics (Issues in Military Ethics)*. Howgate Publishing Limited.

Tarrant, D., Maddison, J., & Thereaux, O. (2021). *The Data Ethics Canvas.* The ODI. Retrieved from: https://theodi.org/insights/tools/the-data-ethics-canvas-2021/#1563365825519-a247d445-ab2d

Toffler, A. (1970). *Future Shock.* New York: Random House.

Tranberg, P., Hasselbalch, G., Olsen B. K., & Byrne, C. S. (2018). *Data Ethics. Principles and Guidelines for Companies, Authorities & Organisations.* Retrieved from: https://dataethics.eu/wp-content/uploads/Dataethics-uk.pdf

Vallor, S. (2016). *Technology and the Virtues: A Philosophical Guide to a Future Worth Wanting.* Oxford: Oxford University Press. doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190498511.001.0001

Veruggio, G. (2007). Euron Roboethics Roadmap. Retrieved from: http://www.roboethics.org/index_file/Roboethics%20Roadmap%20Rel.1.2.pdf

Waelen, R., & Brey, P. (2022). Ethical Dimensions of Facial Recognition and Video Analytics in Surveillance. In M. Boylan & W. Teays (Eds.), *Ethics in the AI, Technology, and Information Age* (pp. 217–231). Rowman & Littlefield.

Williams, M., Burnap, P., & Sloan, L. (2017). Towards an Ethical Framework for Publishing Twitter Data in Social Research: Taking into Account Users' Views. *Online Context and Algorithmic Estimation, Sociology,* 51 (6), pp. 1149–1168. doi.org/10.1177/0038038517708140

WFA's Data Ethics Playbook (2023). Retrieved from: https://wfanet.org/leadership/data-ethics